

MAREA UNIRE ȘI UNIFICAREA

Ion Agrigoroaiei

Résumé: La Grande Union de 1918 entraîna des augmentations importantes concernant la superficie du pays, la population, la surface cultivable et celle couverte de forêts; augmentèrent considérablement les ressources de matières premières et d'énergie, la capacité industrielle, etc. En attendant de valoriser les nouvelles possibilités, la Roumanie se confronta à de nombreuses difficultés, conséquence de sa participation à la première guerre mondiale. Il s'y ajouta les difficultés résultant du processus même de consolidation de la Grande Union, par l'unification administrative, économique, socio-politique, culturelle – effet de „l'héritage” de quatre systèmes différents: ceux du Royaume, de la Bessarabie, de la Bucovine et de la Transylvanie. Pendant la première décennie de l'après-guerre, on adopta un ensemble d'importantes mesures législatives, constituant le cadre juridique indispensable à l'unification, indissolublement lié à la modernisation de la société roumaine, sur des fondements démocratiques. La Constitution de 1923, la loi pour l'organisation de la justice, la loi pour l'unification administrative, la législation concernant l'enseignement, la loi pour le régime général des cultes, les mesures visant la vie économique jouèrent un rôle de premier ordre dans le processus d'unification, avec des résultats notables à l'époque, même si d'autres questions attendaient encore leur solution.

Mots clés: *La Grande Union de 1918, La Constitution de 1923*

Marea Unire reprezintă un eveniment de importanță capitală pentru destinul națiunii, marcând sfârșitul unei etape și, totodată, intrarea societății românești într-o nouă etapă a evoluției sale istorice, întreruptă brutal la începutul celui de-al doilea război mondial. Teritoriul – pământul românesc – și populația (71,9% români, 7,9% unguri, 4,1% germani, 4% evrei ș.a.) au reprezentat elementele esențiale ale statului întregit, stat național unitar. Unitatea românească – va sublinia marele istoric Gh.I. Brătianu, atunci când armata țării se va fi angajat în acțiunea de refacere a unității statale – unitatea „cuprinsă între limitele naturale pe care i le-au trasat, de-a lungul secolelor, condițiile geografice și sensul misiunii sale în cadrul Europei, este o realitate pe care vicisitudinile politice au putut, fără îndoială, să o umbrească uneori, dar care rămâne întregă, ca unul din fundamentele necesare ale păcii, ale oricărei ordini

europene drepte și durabile”¹.

Hotărârile adoptate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia au exprimat poziția națiunii în epocă; consemnând Unirea, acestea au precizat sensul democratic al evoluției societății, prevăzându-se reforma agrară, votul universal, egalitatea cetățenilor indiferent de etnie, limbă și religie, reglementarea raporturilor de muncă ș.a. Marea Unire a condus la creșteri însemnate: în ce privește suprafața țării (de la aproximativ 137.000 km², la 295.000 km²), populația (de la 7,2 mil., la 15, 5 mil. locuitori în 1920, la 18 mil. în 1930 și aproape 20 mil. în 1939), suprafața arabilă (de la 6,65 mil., la 14 mil. ha), suprafața acoperită cu păduri (de la 2,5 mil., la 7,3 mil. ha). Au sporit considerabil resursele de materii prime și energie, forța industriei a crescut cu 235% etc. România era a zecea țară din Europa (din cele 28) în ce privește întinderea și a opta după numărul locuitorilor, cu un statut de țară mijlocie pe continent.

Până a se ajunge la punerea în valoare a noilor posibilități, România a fost confruntată cu numeroase greutăți, consecințe ale desfășurării operațiilor militare pe teritoriul său, ale refugiului în Moldova, ale exploatării economice organizată de ocupant în Oltenia, Muntenia și Dobrogea, ale pierderilor umane provocate de război și de tifosul exantematic, de pierderea tezaurului ș.a. Multe întreprinderi nu funcționau sau utilizau o capacitate redusă, producția agricolă scăzuse considerabil, căile de transport se aflau într-o stare deplorabilă. Bugetele se încheiau cu deficite de proporții, inflația era amenințătoare.

La toate aceste greutăți s-au adăugat cele izvorâte din însuși procesul de consolidare a Actului Național, de realizare a unificării administrative, economice, politico-sociale, vieții culturale. Momentele Unirii din anul 1918 nu au rezolvat, *ipso facto*, problemele unificării. De fapt, nici nu și-au propus acest obiectiv, dar în entuziasmul manifestat în acele clipe, firesc de altminteri, nu au fost evaluate la realele lor dimensiuni unele din aceste probleme. Fiecare provincie care s-a unit avusese de suferit influențe specifice, venind din direcții diferite, cunoscuse particularități care au izvorât din modul de exprimare al fiecărei stăpâniri străine. Presiunile exercitate de acele stăpâniri nu au reuși să modifice esența proprie neamului românesc și nici să-l dizloce.

În fond, și Viena, și Budapesta, și Sankt-Petersburgul au urmărit

¹ Gheorghe I. Brătianu, **Originile și formarea unității românești**, București, 1942; ediția îngrijită de I. Toderașcu, Iași, 1998, p. 304.

deznaționalizarea populației românești, contopirea acestor provincii în imperiile respective, dar mijloacele utilizate nu au fost întotdeauna aceleași și de aici moștenirea, într-o anumită măsură diferită, adusă de aceste provincii. Unificarea celor patru sisteme, procesul integrării provinciilor și al consolidării României întregite reprezenta o operație complexă, de înfăptuit cu mari eforturi materiale, mai greu de asigurat în primii ani postbelici. S-au adăugat asperitățile izvorâte din interese politice, din viziuni regionaliste etc., precum și cele generate de greșelile și abuzurile săvârșite mai ales în primii ani de după Unire; toate acestea plasate într-o situație externă instabilă până în anii 1920-1921. În ansamblu, a fost nevoie de o perioadă de aproximativ zece ani pentru a se realiza o operă pozitivă însemnată, fiind depășită, dacă nu în totalitate, o mare parte din aceste greutăți obiective și subiective.

Sub titlul **Legi noi de unificare**, Constantin Hamangiu, jurist de seamă care ne-a lăsat o operă vastă, a grupat într-un volum texte de legi, regulamente, decrete, convenții și instrucțiuni adoptate în 1922-1926, măsuri care au contribuit, direct sau indirect, la consolidarea României întregite, la instituirea cadrului juridic unitar, absolut necesar desfășurării vieții publice normale într-un stat suveran.²

Asemenea măsuri au fost luate începând cu momentele Unirii, după cum altele vor fi adoptate și după 1926, chiar până în 1940. În anii guvernării liberale Ion I.C. Brătianu a existat o preocupare specială, cu rezultate însemnate în direcția consolidării Marii Uniri, a unificării, pe baza adoptării actului fundamental al Constituției în martie 1923. Aspectul unificării nu a fost și nu putea fi explicit în toate textele, dar, într-o formă sau alta, el se regăsește în marea lor majoritate, prin aplicarea acestora în întreg teritoriul României întregite și tuturor locuitorilor. Votul universal, legile de reformă agrară sau – pe alt plan – măsurile adoptate în vederea refacerii și dezvoltării economice n-au fost, explicit, legi de unificare, dar au avut – și nu numai în ultimul rând – menirea de a introduce același sistem de activitate, în domeniile respective, în întreaga Românie.

Procesul de unificare legislativă, care a stat la baza unificării instituționale, administrative, politice, economice, culturale, s-a produs

² Constantin Hamangiu, **Legi noi de unificare**, vol. XI-XII, 1922-1926, 1923 p. Volumul face parte din seria celor 30 de volume apărute sub redacția sa, cu titlul **Codul general al României**, care cuprinde o mare parte a măsurilor cu caracter legislativ emise la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea.

printr-o împletire a principiilor și modalităților de înfăptuire. Menținerea pentru un timp a unor legiuri specifice numai unor regiuni s-a interferat cu extinderea, tacită sau explicită, a unor legi din vechea Românie cu promulgarea legilor și codurilor de unificare, fără a se putea face o periodizare între aceste înfăptuiri. Unificarea legislativă a fost un proces de durată, iar exercitarea în mod deplin a activității guvernului central asupra tuturor regiunilor țării s-a înfăptuit într-o perioadă scurtă de timp, după încetarea activității organismelor provinciale înființate în provinciile respective. Așa cum s-a precizat, în funcție de principiile stabilite și de amploarea acțiunii de unificare se pot distinge două etape ale acestui proces, una până la Constituția din 1923 și a doua, după promulgarea legii fundamentale a statului român.³

Decretele legii din aprilie și decembrie 1918 de consfințire a Unirii de către rege și guvern au extins autoritatea statului român în teritoriile respective și, totodată, au permis menținerea temporară a unor legi rusești în Basarabia, a prevederilor austriece în Bucovina, a dreptului maghiar și codului civil austriac în Transilvania. Adoptarea acestor legi a însemnat naturalizarea lor; soluția aceasta, care va fi consacrată de Constituția din 1923, era în concordanță cu hotărârile de Unire, reprezentând luarea în considerare din partea statului român a unor norme tradiționale locale. În același timp, s-a urmărit înlăturarea acelor legiuri care contraveneau încadrării depline a acelor teritorii în statul național unitar român.⁴

În ce privește unificarea legislativă, Constituția din martie 1923 prevedea, între altele: „Se vor revizui toate codicele și legile existente în diferite părți ale statului român spre a se pune în armonie cu Constituția de față și asigura unitatea legislativă. Până atunci ele rămân în vigoare” (art. 137). Un Consiliu Legislativ urma „să ajute în mod consultativ la facerea și coordonarea legilor, emanând fie de la puterea executivă, fie

³ Gh. Iancu, **Unificarea legislativă. Sistemul administrativ al României (1919-1939)**, în vol. **Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919-1939**. Culegere de studii (Coordonatori, V. Pușcaș și V. Vesa), București, 1988, p. 42-44; Gh. Iancu, **Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național român (1918-1920)**, Cluj-Napoca, 1985, passim.

⁴ Gh. Iancu, **Unificarea legislativă...**, p. 44. Extinderea unor legi din vechea Românie va continua și după adoptarea Constituției. De pildă, Codul silvic din România din anul 1910, cu modificările ulterioare, a fost extins prin legea din 17 iunie 1923 și în teritoriile unite cu statul român. Începând cu 1 iunie 1928, s-au extins în Basarabia codurile de drept civil, cu unele excepții. În Bucovina acest lucru s-a petrecut zece ani mai târziu; abia în toamna lui 1938 s-au aplicat codurile civile din vechea Românie (**Ibidem**, p. 47).

din inițiativă parlamentară, cât și la întocmirea regulamentelor generale de aplicare a legilor” (art. 76).

Constituția promulgată la 28 martie și publicată în *Monitorul Oficial* nr. 282 din 29 martie 1923 preciza din primele articole caracterul statului român și al teritoriului său: Art. 1 – Regatul României este un stat național unitar și indivizibil, iar Art. 2 – Teritoriul României este nealienabil. Întreaga legislație trebuia să fie în acord cu prevederile noii Constituții și, așa cum am menționat, să asigure unitatea legislativă. În cadrul prelegerilor publice organizate de Institutul Social Român în 1921-1922, pe tema alcătuirii noii Constituții, s-a subliniat necesitatea unificării legislative, decurgând din caracterul național unitar și indivizibil al statului român.

Pentru Vintilă I. Brătianu, ministru de Finanțe, „primul principiu care trebuie să inspire Constituția viitoare este acel de a păstra statului român *caracterul unitar național* la care-i dă dreptul majoritatea copleșitoare a neamului nostru”. Statul modern, național și democratic, „trebuie să dea o atare îndrumare organizării de stat, încât acesta să îndemne, să coopereze și să controleze activitatea individuală pe tot teritoriul, și chiar să centralizeze pe aceea care interesează laolaltă comunitatea. Nevoia de a recâștiga timpul pierdut de vitregia vremurilor și de a reda provinciilor dezrobite libertatea de acțiune impune ca România Mare să se îngrijească și mai mult de acest rol activ al statului pe cale socială, culturală și economică.”⁵

Marele jurist Andrei Rădulescu, membru al Academiei Române, a expus, într-o amplă prelegere, probleme și principii de o deosebită însemnătate referitoare la separarea puterilor în stat, exercițiul puterii judecătorești, tribunalele administrative și tribunalele extraordinare etc. Reținem, pentru discuția noastră, unul din principiile ce trebuia să stea la baza organizării judecătorești, pe care îl putem extinde și la alte sectoare de activitate: „Un principiu, pe care îl socot absolut necesar, este cel al uniformității. Oricare ar fi normele de drept care vor fi admise, oricare ar fi instanțele care se vor crea, ele trebuiesc să fie aceleași în tot cuprinsul României. Aceasta este cerută în primul rând de interesul practic al vieții zilnice [...]. În al doilea rând, este cerută de interesul unității naționale, care impune organizare uniformă. N-avem apoi nici un interes și nu

⁵ S. Vintilă, I. Brătianu, *Nevoile statului modern și Constituția României Mari, în Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, p. 58-60.

există nici o rațiune să se alcătuiască ori să se păstreze organizații separate pe regiuni. Cele găsite în noile teritorii nu sunt produsul gândirii românești, ori izvorâte din trecutul neamului nostru, ci sunt organizații instituite și impuse de alții. Nimic nu ne îndreptățește să ținem morțiș la păstrarea acestor rânduiești. Desigur, se va lua din ele ce este bun și potrivit nevoilor generale ale țării, și se va utiliza pentru înjgheburile unei organizații cât mai bune, *dar aceeași pentru tot Regatul român*⁶.

Una din cele mai importante măsuri adoptate în acei ani a fost *Legea pentru unificare administrativă* din 14 iunie 1925⁷, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1926. Și din acest punct de vedere, România întregită este confruntată cu moșteniri diferite. Până la unire, vechiul Regat avea un anumit regim administrativ, stabilit prin legile din 1864, 1872, 1884, 1904, 1908 ș.a. (cu particularități pentru Dobrogea), în Basarabia „spiritul țarist apare din plin”, într-un sistem care sub „aspectele înșelătoare ale autonomiei locale, căuta să facă pe cetățean să suporte fără murmur un regim de guvernământ absolutist”, iar Bucovina „ne aduce organizarea arhaică de provincie a unui imperiu alcătuit dintr-o masă de naționalități, legate între ele numai prin legături artificiale” Teritoriile provinciilor de peste munti, ca de altfel întregul teritoriu al Ungariei, era împărțit în comitate sau municipii (corespunzătoare județelor din vechiul Regat) și în orașe cu drept municipal. Sistemul înbina o anumită descentralizare, prin autonomia administrativă locală în unele direcții, cu centralismul guvernului în ramuri deosebit de importante pentru populație.⁸ „Între toate aceste sisteme – remarcă reputatul specialist în drept administrativ, prof. Anibal Teodorescu, în prelegerea susținută la Institutul Social Român în ziua de 23 aprilie 1922 – în afară de oarecare puncte comune tuturor legilor de organizare administrativă, nu există nici o înrudire; ele sunt sisteme juridice care, deși fuseseră aplicate în mare parte unei populații de aceeași rasă, izvorâseră însă din concepția de organizare a guvernanților unor state cu totul deosebite unele de altele. În adevăr, alte idei fundamentale, alte

⁶ Andrei Rădulescu, *Puterea judecătorească, în Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor...*, 1990, p. 291.

⁷ C. Hamangiu, *op.cit.*, p. 338-403.

⁸ Anibal Teodorescu, *Viitoarea organizare administrativă a României, în Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor...*, p. 407; Idem, *Tratat de drept administrativ*, vol.II, București, 1935, p. 324 și urm.; vezi și Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol I, Iași, 2001, p. 229-235.

scopuri, și administrative și politice, însuflețiseră guvernele din București, și altele guvernele din Petersburg, Viena sau Budapesta.”⁹

Problema organizării și unificării administrative a fost dezbătută în cercuri largi ale opiniei publice, în programele partidelor politice, în parlament, în revistele de specialitate etc., fiind alcătuite mai multe proiecte de legi. Dincolo de anumite interese de partid sau regionale, aceste dezbateri au urmărit, în esență, modernizarea organizării administrative pe baze democratice, armonizarea intereselor statului cu cele ale cetățenilor. În perioada 1918-1925 s-au mai menținut unele particularități locale, provinciale, introducându-se treptat formele noului sistem administrativ, generalizat prin legea din 1925.¹⁰

Legea pentru unificare administrativă din 14 iunie 1925 relua formularea din Constituție referitoare la împărțirea teritoriului României în județe și comune, comunele fiind rurale sau urbane, menținând și plasa, ca verigă intermediară între comună și județ¹¹. Legea preciza modul de alcătuire și funcționare a consiliilor comunale, de alegere a primarilor și a delegațiilor permanente; legea preciza și atribuțiile consiliului județean, considerând că erau de interes județean chestiunile referitoare la învățământul primar, profesional și secundar, sănătatea și ocrotirea socială, contruirea și întreținerea căilor de comunicație, lucrări publice, agricultura și creșterea vitelor, măsurile pentru sprijinirea comerțului, industriei, meseriilor și protecția monumentelor istorice.

Partidele din opoziție au criticat legea administrativă, în special pentru tendințele apreciate ca prea centraliste, greu de evitat, adăugăm noi, în cadrul unui proces de unificare de asemenea proporții. Specialiștii au acordat o atenție specială relației dintre centralizare și descentralizare. Statul este centralizat sau descentralizat, preciza Paul Negulescu, profesor de drept la Universitatea din București, „după cum serviciile publice locale sau speciale sunt direct dependente față de puterea centrală și fără drept de inițiativă sau se bucură de oarecare autonomie în rezolvarea afacerilor locale, titularii lor fiind aleși de localnici”.

Problema comportă discuții numai în ce privește organizarea

⁹ Anibal Teodorescu, *Viitoarea organizare administrativă...*, p. 408.

¹⁰ Pentru situația din Basarabia, a se vedea ampla analiză întreprinsă de Svetlana Suveică, **Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928): modernizare prin reformă**, Chișinău, 2010, p. 210 și urm.

¹¹ I. Agrigoroaiei, G. Preda, Gh. Calcan, **România interbelică. Economie-administrație-apărare**, Ploiești, 2008, p. 210 și urm.

administrativă a unui stat, neputând fi vorba despre descentralizare politică într-un stat unitar. „Or, când vorbim în dreptul administrativ de descentralizare nu înțelegem că subdiviziunile teritoriale ale statului să aibă o autonomie completă, ele nu au decât dreptul de a-și rezolva unele chestiuni de interes local. Prin centralizarea politică a unui stat nu s-ar putea înțelege decât un stat unitar, iar printr-un stat descentralizat politicește, un stat federal.” Într-un stat unitar există o singură suveranitate, pe câtă vreme într-un stat federativ, alături de suveranitatea statului, există și alte suveranități secundare ale fiecăruia din statele particulare. Atrăgând atenția asupra pericolului politicianismului care „a viciat și această încercare de autonomie comunală și județeană, întreprinsă încă din timpul lui Cuza, Paul Negulescu aduce unele critici proiectului legii, dar își exprima încrederea că „se va crea un control jurisdicțional înaintea Consiliului Superior Administrativ (organizat pe lângă Ministerul de Interne, prin legea din 12 decembrie 1925 – n.ns. I.A.) pentru toate actele și abaterile organelor administrative, comunale și județene”, situație în care „legea ar putea da rezultate foarte bune”¹².

Legea pentru unificare administrativă din anul 1925, o adevărată reformă în domeniu, a introdus același sistem de organizare pe întreg teritoriul statului român, plecând de la realitățile din vechea Românie. În urma adoptării legii a fost elaborat, la 7 octombrie 1925, decretul regal privind noua organizare administrativă a țării. Dacă într-o primă etapă, teritoriul fusese împărțit în 76 de județe, prin legea din 1925 s-a ajuns la 71 de județe, reducându-se fărâmițarea excesivă din Bucovina (de la 11 la 5 județe) și sporindu-se numărul județelor din Banat de la două la trei. S-au schimbat unele denumiri de județe și s-au mutat unele reședințe de județ; numărul comunelor era de 8879, dintre care 71 comune urbane reședințe de județ (17 fiind municipii), 94 comune urbane nereședințe, 10 comune suburbane și 8704 comune rurale.

Organizarea judecătorească a cunoscut un amplu proces de modernizare și unificare.¹³ În *Expunerea de motive* la proiectul *legii pentru organizarea și unificarea corpului de avocați* (adoptat în februarie 1923) se sublinia necesitatea reglementării moderne a acestui „corp de elită auxiliar prețios al justiției”, mai ales în noile condiții create de

¹²Cf. I. Agrigoroaiei, *op.cit.*, p. 233-234.

¹³O remarcabilă contribuție în recenta apariție: Nicolae-Cristian Ursulescu, **Organizarea judecătorească din România între anii 1918 și 1938**, Iași, 2012.

Marea Unire: „În împrejurările de față însă, în urma chemării la o viață nouă a provinciilor care s-au contopit cu noul stat al României întregite, organizarea barourilor din întreaga țară, prin adoptarea unor condițiuni comune de admitere în corp, ia caracterul unei mari necesități de unire și consolidare națională”. În baza dispozițiilor acestei legi, în mai 1923 s-a înființat Uniunea Avocaților din România care a pregătit Congresul avocaților de la Oradea, acolo unde s-a constatat că „în calea unificării sufletești [...], în harta sufletească a baroului nu mai există nici Prutul, nici Carpații, iar în raporturile noastre cu avocații minoritari putem spune că s-a rupt gheața dintre noi”.

Legea pentru organizarea judecătorească, promulgată la 25 iunie 1924 și publicată în *Monitorul Oficial* nr 136 din 26 iunie 1924, rezolva problema unificării instituțiilor sistemului judecătoresc, pornindu-se de la principiile care reglementau organizarea judecătorească din vechiul Regat, valorificându-se unele aspecte pozitive din practica înregistrată în provinciile unite. În continuare, anul 1925 a cunoscut o legiferare intensă în domeniul sistemului judecătoresc, atât pentru desăvârșirea unificării acestuia, cât și pentru corectarea unor lacune din legea de organizare judecătorească, înregistrate odată cu punerea sa în practică¹⁴.

Dintre acestea amintim aici: *Legea pentru organizarea și funcționarea Consiliului Legislativ* din 26 februarie 1925; *Legea privitoare la unificarea unor dispozițiuni de procedură civilă și comercială pentru înlesnirea și accelerarea judecăților înaintea tribunalelor și Curților de apel, precum și pentru unificarea competenței judecătorilor (accelerarea judecăților)* din 19 mai 1925; *Dispozițiunile din procedura penală română extinse în tot cuprinsul țării* de la 1 septembrie 1925; *Legea pentru Curtea de Casație și Justiție* din 20 decembrie 1925; *Legea pentru Contenciosul Administrativ* din 23 decembrie 1925 s.a.¹⁵ Odată cu adoptarea legii pentru Curtea de Casație și Justiție se definitivează unificarea instanțelor judecătorești, măsurile adoptate ulterior având menirea de a asigura buna funcționare a justiției, remediind inconveniențele constatate pe parcurs.¹⁶

Printre „legile noi de unificare” adoptate în 1922-1926, C. Hamangiu a

¹⁴ **Ibidem**, p. 150 și urm.

¹⁵ C. Hamangiu, **op.cit.**, *passim*

¹⁶ N.C. Ursulescu, **op.cit.**, p. 162. Ca urmare a opoziției energice a Baroului, „nu s-a reușit și unificarea instituției notarului public, care a continuat să funcționeze în toată perioada interbelică doar în provinciile unite”, **Ibidem**, p. 234.

inclus și *Legea pentru învățământul primar al statului (școale de copii mici, școale primare, școale și cursuri de adulți, școalele și clasele speciale pentru copii debili și anormali educabili) și învățământul normal-primar* din 26 iulie 1924.¹⁷ Legea reprezintă un moment de referință într-o amplă acțiune de dezvoltare și modernizare a învățământului de toate gradele, în care statul român s-a angajat cu multă hotărâre și cu o susținere materială substanțială. În *Expunerea de motive* la proiectul legii, ministrul Instrucțiunii Publice, dr. C. Angelescu, sublinia necesitatea reformei din acest domeniu: „Unirea deschide o eră nouă istoriei neamului nostru. Situația creată în urma ei aduce cu sine o serie de probleme izvorâte fie din trebuința înaintării statului român în viitor, fie din trebuința consolidării și unificării acestui neam. În toate ramurile noastre de activitate se ivesc necesități noi, impun probleme care cer să fie îndeplinite. În problema școlară se impune, pe de o parte, reforma învățământului potrivit cerințelor moderne și noilor stări și condițiuni de viață, iar, pe de altă parte, se impune unificarea organizațiunii școlare, ca urmare firească a situațiunii create prin Unire”. Școala era chemată „să trezească conștiința națională la cultura și viața românească și să închege unitatea sufletească a tuturor românilor”, asigurând astfel „trăinicia stăpânirii noastre în noile granițe ale Regatului.”¹⁸

S-a procedat la analiza situației învățământului primar în diferite ținuturi românești, resimțindu-se lipsa localurilor de școală, ca urmare a creșterii considerabile a numărului de copii obligați a urma școala primară. În 1923 învățământul primar a primit 7,3% din totalul cheltuielilor bugetare, la care s-au adăugat creditele extraordinare, urcând substanțial cota din buget. În primii ani de după război s-au înființat mii de posturi pentru învățători, urmată de o amplă campanie de construcții școlare. În 1919/1920 s-au înființat 3.500 posturi de învățători, 1922/1923 alte 2.000 de posturi, în bugetele 1923 și 1924, încă 4.000 de posturi¹⁹. În anii 1922-1926 s-au reparat

¹⁷ C. Hamangiu, *op.cit.*, p. 525 și urm.

¹⁸ **Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal primar cu Expunerea de motive prezentată Corpurilor Legiuitoare de dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice**, București, 1925, p. 3-4.

¹⁹ În același an, la sumele prevăzute de buget s-au adăugat creditele extraordinare de 200 milioane pentru construcții, 50 milioane pentru burse și peste 500 milioane lemne din pădurile statului pentru construcții școlare, ajungându-se la o cotă de 12,2% din cheltuielile statului (*Ibidem*, p. 45-48).

toate școlile primare și s-au clădit sau reparat radical 5.824 localuri de școli cu 11.115 săli de clasă. Campania de construcții școlare a fost sprijinită semnificativ de țărănime, fapt consemnat de ministrul Instrucțiunii Publice într-un bilanț amplu al evoluției învățământului în perioada interbelică: „Pretutindeni populația rurală s-a ridicat cu un avânt nebănuț și din obolul și munca ei a clădit, în toate unghiurile țării, noi localuri de cultură națională, care vor rămâne pentru totdeauna mărturia vie a dorinței poporului de a se lumina, de a deschide ochii la o nouă viață.”²⁰

În acest context, numai schițat aici, a fost discutat proiectul și adoptată legea din 26 iulie 1924. Era definit învățământul primar de stat, declarat unitar în tot cuprinsul țării, obligatoriu și gratuit. În școlile statului, învățământul primar se preda în limba română; în comunele cu populație de altă limbă decât limba română, Ministerul Instrucțiunii Publice va înființa școli primare cu limba de predare a populației respective, în aceeași proporție ca și în comunele românești. În aceste școli studiul limbii române ve fi obligatoriu, în numărul de ore stabilit prin regulament²¹. Întreținerea învățământului primar era în sarcina comunelor, statul contribuind cu plata personalului didactic. În ce privește învățământul normal-primar se prevedea că „școalele normale sunt așezăminte de stat, a căror menire este de a forma corpul didactic școalelor de copii mici și al școalelor primare. Ele vor avea aceeași organizare în toată țara”. Unele prevederi ale legii se refereau la situații speciale ivite în noile provincii.²²

Legea din 1924 admitea și funcționarea școlilor particulare, reglementată prin *legea asupra învățământului particular* din 22

²⁰ C. Angelescu, **Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 de ani**, București, s.a., p. 9-12. Dr. C. Angelescu a fost titular la acest Minister (sub o denumire sau alta) în: dec. 1918-sept. 1919, ian. 1922-martie 1926, iunie 1927-nov. 1928, nov. 1933-dec. 1937.

²¹ În *Expunerea de motive* se explica necesitatea acestei prevederi. Statul pretinde ca toți cetățenii săi să cunoască limba oficială, pentru a evita izolarea concețățenilor noștri de alte limbi și a se realiza viețuirea în bună înțelegere și frățietate. „Chiar din considerațiuni practice, interesul minorităților le impune să învețe, din școală, limba țării în care vor trăi și ai cărei cetățeni vor fi. Necunoașterea acesteia pune pe cetățenii minoritari în stare de inferioritate, ca limbă, cultură și suflet, față de ceilalți cetățeni ai țării. Chiar dacă n-ar învăța-o în școală, vor fi siliți de necesitățile vieții s-o învețe mai târziu” (**Legea pentru învățământul primar...**, p. 57-58).

²² I. Agrigoroaiei, **op.cit.**, p. 251-254.

decembrie 1925. „Învățământul și educația elevilor – se stipula în art. 1 – se pot face, în afară de școalele statului, și în școalele particulare (ale confesiunilor, ale comunităților, ale particularilor), sau în familie.” Școala particulară se putea înființa numai cu aprobarea Ministerului; puteau fi școli particulare: școli de copii mici, școli primare, școli secundare cu învățământ teoretic sau practic. „Nu se pot înființa pe cale particulară școale normale și școale superioare cu caracter universitar”²³. Ministerul Instrucțiunii Publice putea transforma, „potrivit trebuințelor culturale ale populațiunii, unele din actualele școale particulare în școale de stat, întrucât susținătorii lor sau minoritatea respectivă, prin reprezentanții ei legali, vor cere statului această sarcină”.

După ce la 8 martie 1925 a intrat în vigoare *legea pentru modificarea legii asupra învățământului secundar și superior*²⁴, care – între altele – reintroducea examenul de bacalaureat și se referea la echivalarea diplomelor și certificatelor obținute în străinătate, la 15 mai 1928 a fost promulgată *legea pentru organizarea învățământului secundar*²⁵. Dincolo de unele prevederi discutabile (reducerea claselor de la opt la șapte ș.a.) la care se va renunța în scurt timp, legea a urmărit să ridice școala secundară practică la nivelul școlii secundare teoretice, să stabilească o legătură cât mai strânsă între diferite grade și ramuri de învățământ, să elimine deosebirile între școlile secundare de băieți și cele de fete, să reducă numărul elevilor dintr-o clasă etc.

Măsurile adoptate de statul român în primul deceniu postbelic au condus la unificarea în plan național a sistemului de învățământ, au contribuit la dezvoltarea rețelei de școli pe întreg cuprinsul României și la modernizarea procesului educațional. Acest efort va fi depus și în perioada următoare, îndeosebi după depășirea dificultăților generate de criza economică din 1929-1933²⁶.

Articolul 22 din Constituția României prevedea: „Libertatea conștiinței este absolută. Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate de protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare a statului.” Același articol preciza: „, Biserica creștină ortodoxă și cea greco-catolică sunt

²³ C. Hamangiu, *op.cit.*, p. 582-596.

²⁴ *Ibidem*, p. 567-568.

²⁵ C. Angelescu, *op.cit.*, p.56-58.

²⁶ Vezi și Ion Agrigoroaiei, *Dr. Constantin Angelescu – omul politic*, în vol. *Constantin C. Angelescu* (editor, Geneveva Vrabie), Iași, 2006, p. 25-43.

biserici românești. Biserica ortodoxă română fiind religia mării majorități a românilor este biserică dominantă în statul român, iar cea greco-catolică are întâietate față de celelalte culte.” O lege specială urma să statornicească principiile fundamentale ale organizării unitare a B.O.R., cu participarea tuturor elementelor ei constitutive, clerici și mireni. O altă lege urma să stabilească „raporturile dintre diferitele culte de stat”.

În condițiile înfăptuirii Marii Uniri și, implicit, a creșterii numărului de credincioși (peste 13 milioane în 1930), s-a impus ca B.O.R. să fie ridicată la cea mai înaltă treaptă ierarhică. În februarie 1925 a fost adoptată *legea pentru ridicarea Scaunului Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungro-Vlahiei, ca Primat la României, la rangul de Scaun Patriarhal*²⁷. În baza acelei legi, mitropolitul primat Miron Cristea a devenit patriarh al B.O.R. Ceremonia investirii și încoronării a avut loc la 1 noiembrie 1925, în prezența sfântului Sinod, a reprezentanților statului, a celorlalte culte și a numeroase delegații din partea unor biserici ortodoxe surori. S-a subliniat că statul unit din punct de vedere național trebuie să meargă mână în mână cu Biserica și „înălțându-se statul politic, să se înalțe și Biserica la rangul de Patriarhie. Este, cum s-ar spune, completarea unei stări de politici interne, care își află legalitatea și semnificația deplină în ridicarea morală și religioasă a Bisericii noastre naționale”²⁸.

După adoptarea în parlament, la 6 mai 1925 a fost publicată *legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române* (cu 46 articole), împreună cu un amplu *Statut de organizare* (cu 178 articole).²⁹ În acest domeniu erau extinse principiile lui Andrei Șaguna, ținând seama de modificările intervenite pe parcurs și de condițiile României întregite. „Proiectul – preciza Al. Lepădatu, ministrul Cultelor și Artelor – nu este altceva, atât în ce privește spiritul cât și cea mai mare parte a dispozițiilor sale, decât statutul șagunian, adaptat împrejurărilor actuale, pe baza situației schimbate a Bisericii noastre, a experienței câștigate de la 1868 încoace și a necesității de armonizare a principiului constituțional cu cel ierarhic.”³⁰

²⁷ *Monitorul oficial*, nr. 44, 25 februarie 1925.

²⁸ Intervenția lui Gh. Ghibănescu în Senat, în ședința din 4 noiembrie 1925, în *Monitorul Oficial*, partea a III-a, nr. 9, 14 noiembrie 1925, p. 52-53.

²⁹ C. Hamangiu, *op.cit.*, p. 496-525.

³⁰ **Expunerea de motive**, în *Monitorul Oficial*, nr 87, 19 mai 1925, p. 2239; Al. Lepădatu, **Două cuvântări cu privire la noua lege pentru organizarea Bisericii Ortodoxe**

Legea afirmă încă o dată caracterul de Biserică dominantă în stat, fiind religia mării majorități a românilor; B.O.R. era declarată autocefală, „adică neatârnată de orice chiriarchie din afară, păstrându-și însă, în privința dogmelor, unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului”. Biserica Ortodoxă Română se organiza la nivelul întregii țări; părțile constitutive ale B.O.R. erau: parohiile, protopopiatele, mănăstirile, episcopiile și arhiepiscopiile, mitropoliile (ca instituții canonice și istorice). Sub raportul orânduirii canonice și administrative, B.O.R. cuprindea cinci mitropolii, fiecare cu mai multe eparhii, episcopii sufragane. Cele cinci mitropolii erau: Mitropolia Ungro-Vlahiei, Mitropolia Moldovei și Sucevei, Mitropolia Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului, Mitropolia Bucovinei și Mitropolia Basarabiei³¹. Mitropolia Basarabiei, cu cele două eparhii, Arhiepiscopia Chișinăului și Episcopia Cetății Albe și Ismailului (cu reședința la Ismail), exista *de jure* din 1925, dar *de facto* abia din 1928, atunci când, în ziua de 28 aprilie, arhiepiscopul Chișinăului, Gurie Grosu, a fost înălțat la rangul de mitropolit.³² Episcopia Hotinului cu reședința la Bălți și Arhiepiscopia Cernăuților erau cele două episcopii sufragane ale Mitropoliei Bucovinei.

În mai 1927 s-a încheiat Concordatul cu Vaticanul, dar acesta va fi ratificat după doi ani (în iunie 1929), după ce între timp s-a trecut la discutarea și adoptarea *legii pentru regimul general al cultelor*³³, o lege de importanță fundamentală pentru societatea românească.

Române, Cernica, 1925.

³¹ De-a lungul perioadei interbelice au intervenit unele modificări, dar în linii generale s-a păstrat organizarea stabilită prin legea din 1925. Imediat după război a luat ființă un episcopat al armatei și al clerului militar. Jurisdicția B.O.R. s-a întins și afara granițelor, asupra comunităților ortodoxe române de la Paris, Viena, Sofia și Ierusalim, unde exista câte o biserică. Pentru America s-a înființat, în anul 1935, un episcopat ortodox român.

³² „S-a dorit ca acest eveniment să coincidă cu serbările naționale prilejuite de împlinirea unui deceniu de la unirea Basarabiei cu Țara și cu dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare de la Chișinău. Totuși, ne vine greu să credem că s-ar fi așteptat, timp de trei ani, această fericită coincidență, motivele amânării putând fi de altă natură”. Boris Buzilă, **Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812-1944)**, București-Chișinău, 1996, p. 161; vezi și Mircea Păcurariu, **Basarabia. Aspecte din istoria bisericii și a neamului românesc**, Iași, 1993, p. 111 și urm.

³³ Proiectul de lege a fost adoptat cu o majoritate zdrobitoare: la Senat cu 140 voturi pentru și 8 contra, iar la Adunarea Deputaților, cu 126 voturi pentru și 4 contra. P. 3607-3613; vezi I. Agrigoroaiei, **România interbelică...**, p. 260-263.

În urma Marii Uniri, tabloul cultelor a devenit deosebit de complex. „Odată cu înfăptuirea României întregite – se arăta în *Raportul* la proiectul de lege – s-au schimbat lucrurile în ce privește cultele. Deși din întreaga populație aproape 12 milioane (în realitate, peste 13 milioane, n.ns. I.A.) sunt creștini ortodocși, prin urmare marea majoritate, mai avem însă Biserica națională a fraților uniți cu Papa de la Roma; avem catolici, luterani, calvini, bapțiști [...]. Și avem cultul mozaic și cultul mahomedan sau musulman. Toate aceste culte au avut un trecut sub dominațiuni străine și organizații diferite, fie în Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina și chiar Basarabia.”³⁴ În ce privește religia, populația României se repartiza astfel, în conformitate cu *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*: ortodoxă – 13.108.227 (72,6%), greco-catolică – 1.427.391 (7,9%), romano-catolică – 1.234.151 (6,8%), mozaică – 756.930 (4,2%), reformată-calvină – 710.706 (3,9%), evanghelică-luterană – 398.759 (2,2%), mahomedană – 185.486 (1%), unitariană 69.257 (0,4%), bapțiștă – 60.562 (0,3%), lipoveană – 57.288 (0,3%) și cu procente sub 0,1: adventistă – 16.102, armeano-gregoriană – 10.005, armeano-catolică – 1440, alte religii și secte – 7434, fără religie, liber-cugetători – 6.604, nedeclarată – 6.686. Tabloul confesional era și mai complex decât cel etnic deoarece, cu puține excepții, populația de același neam nu era de una și aceeași religie.

Sesizând specificul fiecărei părți din întregul numit România, Ministrul Cultelor și Artelor, Al. Lepădatu, explica, în *Expunerea de motive*, necesitatea unificării organizatorice a fiecărui cult la nivel statal: „Această caleidoscopică variație de regimuri (pe provincii – n.ns. I.A.) nu mai poate fi menținută pentru că este incompatibilă cu caracterul unitar al statului, care trebuie să fie condus și administrat după legi unitare, aceleași pretutindeni și pentru toți”³⁵. Legea stabilea situația de drept a cultelor, raportul dintre stat și culte, relațiile dintre culte etc. În ce privește raportul dintre stat și culte, legiuitorul a adoptat principiul prevalenței statului față de Biserică, numit și sistemul autonomiei bisericesti, urmărind a satisface „atât pretențiunile juste ale Bisericii, cât și drepturile normale ce decurg din suveranitatea statului”. Autonomia

³⁴ **Dezbaterile parlamentare. Senatul**, ședința din 17 martie 1928, în *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 443, 28 aprilie 1928, p. 980.

³⁵ **Dezbaterile Adunării Deputaților**, ședința din 4 aprilie 1928, în *Monitorul Oficial*, partea a III-a, nr. 94, 21 iunie 1928, p. 3032 și urm.

acordată cultelor trebuie să fie exercitată în cadrul statului, „căci o jurisdicție bisericească în afară sau din afară de frontierele politice ar atinge suveranitatea națională, care trebuie să rămână deplină, ea singură fiind generatoare de drepturi pe teritoriul său. O singură excepție este admisă sub acest raport, în favoarea cultului catolic, determinată de faptul că șeful lui spiritual își are sediul în străinătate”. Această situație specială s-a stabilit prin ratificarea Concordatului cu Vaticanul³⁶.

Legea prelua prevederea din Constituție referitoare la garantarea de către stat a deopotrivei libertăți și protecției tuturor cultelor și adăuga că trebuiau evitate „orice acte care ar putea aduce vreo jignire celorlalte culte sau ar constitui demonstrațiuni împotriva lor”. Cultele erau clasificate în *culte istorice*, *culte noi și asociații religioase*, ultimele două categorii fiind supuse unor condiții speciale de recunoaștere. În categoria cultelor istorice intrau: cultul ortodox, cultul român greco-catolic (unit), cultul catolic (de rit latin, grec-rutean și armean), cultul reformat (calvin), cultul evanghelic-luteran, cultul unitarian, cultul armeano-gregorian, cultul mozaic (cu riturile sale), cultul mahomedan.

Toate cultele, cu excepția celui romano-catolic, erau autocefale, bazându-se pe principiile lor fundamentale, dogmatice și canonice. Legea intervenea pentru a împiedica legăturile cu autorități din afară ce aduceau atingere suveranității naționale: „În urma fixării noilor frontiere ale Regatului român – constata Al. Lepădatu – avem în țară episcopi care exercită jurisdicție bisericească și în alte state și avem cetățeni care depind de episcopi din străinătate. Astfel, episcopia catolică de la Oradea, care are credincioși și la noi și în Ungaria, iar cea de la Satu Mare are credincioși și la noi, și în Ungaria, și în Cehoslovacia. Pe de altă parte, cei 100.000 de catolici de rit latin din Bucovina sunt și azi supuși jurisdicției arhiepiscopiei din Lemberg. Situația aceasta nu este compatibilă cu suveranitatea și interesele superioare ale statului. Teritoriul eparhiilor din România trebuie să se termine acolo unde se termină și hotarele țării, iar cetățenii români nu pot fi supuși jurisdicției, nici chiar bisericii, a arhierilor cetățeni străini, care își au reședința pe teritoriul altor state”³⁷. Șefii cultelor, aleși sau numiți în conformitate cu statutele lor de organizare, erau recunoscuți numai după aprobarea Regelui, dată pe baza recomandării Ministerului și după depunerea

³⁶ **Legea pentru ratificarea Concordatului**, în *Monitorul Oficial*, 12 iunie 1929.

³⁷ **Dezbaterile Adunării Deputaților**, ședința din 4 aprilie 1928..., p. 3051.

jurământului de fidelitate pentru Suveran și de supunere față de Constituție și legile țării.

Legea pentru regimul general al cultelor, votată cu majoritate zdrobitoare în Parlament, inclusiv de reprezentanți ai minorităților naționale, a reprezentat o piatră de temelie în acțiunea de consolidare, pe baze democratice, a României întregite. Imediat după adoptarea legii de Senat, primul ministru, Vintilă I.C. Brătianu, a multumit pentru larga participare la dezbateri, exprimându-și încrederea că aplicarea legii „va fi o cheazășie pentru traiul liniștit și pașnic al diferiților cetățeni din tara noastră”³⁸.

Ca și în cazul altor măsuri legislative, punerea în practică a întâmpinat o serie de dificultăți, explicabile până la un punct, având în vedere complexitatea problemelor, timpul scurt avut la dispoziție, prejudecățile etc.³⁹ Ne-au interesat aici: obiectivul fundamental urmărit – consolidarea Actului Național realizat în 1918, modul democratic în care a fost conceput procesul unificării și o parte din realizările înregistrate în primul deceniu interbelic.

Așa cum s-a menționat, la sfârșitul războiului România a fost confruntată cu mari dificultăți economice. Pentru a se pune în valoare noul potențial izvorât din realizarea Marii Uniri, se cereau rezolvări urgente în direcția refacerii și alcătuirii unei economii unitare, cu accent deosebit pe refacerea și dezvoltarea căilor de comunicație, a legăturilor dintre anumite zone ale statului întregit. „În nici o altă etapă din dezvoltarea statului român – scria Virgil Madgearu la sfârșitul anului 1920 – condițiile sale de dezvoltare n-au fost atât de strâns legate de

³⁸ **Dezbaterile parlamentare. Senat**, ședința din 31 martie 1928, în *Monitorul Oficial*, partea a III-a, nr. 55, 6 iulie 1928, p. 1365.

³⁹ Astfel, de pe o poziție revizionistă s-a constituit, fără forme legale o episcopie a cultului calvin la Oradea, pe lângă cea recunoscută de statul român, de la Cluj. De pe aceeași poziție, un număr redus de parohii luterane din Ardeal s-au pronunțat pentru constituirea unei episcopii maghiare, separată de Episcopia luterană de la Sibiu, recunoscută oficial cu un nou statut organic din aprilie 1927. Probleme de altă natură s-au manifestat în Basarabia, atunci când unificarea calendaristică, prin trecerea la stilul nou, gregorian, a întâmpinat rezistența unei părți însemnate a populației; vezi și Olimp Căciulă, **Culte în România**, în *Enciclopedia României*, vol. I, București, 1938, p. 421 și urm.; Ion Agrigoroaiei, **Organizarea cultelor în România întregită**, în *Arhivele Moldovei*, nr. I-II, 1994-1995, p. 141-150; Idem, **Date referitoare la cultele din Basarabia 1918-1940**, în vol. **Basarabia de la unire la integrare**, Chișinău, 2007, p. 281-294.

politica economică ca acum. A restaura bazele producției în agricultură și industrie și, înainte de toate, a asigura circulația bunurilor prin refacerea mijloacelor de transport, însemna, a doua zi după pace, *a asigura continuitatea vieții și unitatea politică a teritoriilor alipite* (n.ns. I.A.)”. În situația dată, se sublinia necesitatea implicării profunde a statului. I.N. Angelescu, în 1921 subsecretar de stat la Ministerul Finanțelor, sintetiza astfel principala direcție în care trebuia să acționeze statul: „În nici o altă activitate publică, rolul statului nu e însă mai hotărâtor pentru destinele poporului nostru ca în opera de refacere. Pentru noi, această operă are un cuprins mai larg decât reconstrucția caselor dărâmate sau a unor părți din avuturile furate în cursul războiului; ea înseamnă *reorganizarea vieții economice în cadrele noului stat al românilor*, îndreptarea liniilor de comunicație interioară, procurarea utilajului tehnic și economic cel mai potrivit pentru noile condițiuni de viață, pregătirea pentru exploatarea și valorificarea maximă a bogățiilor țării și a situației ei geografice (n.ns. I.A.)”. În dezbaterile din acei ani se punea un accent deosebit pe valorificarea resurselor interne printr-un program de naționalizare, prin colaborarea statului cu inițiativa românească. România nu respinge ajutorul capitalului străin – afirma în Adunarea Deputaților la 18 iulie 1921 Ministrul de Finanțe, N. Titulescu – dar, „refacerea noastră trebuie să fie, înainte de toate, opera noastră însăși”. Imediat după război s-au întreprins ample acțiuni de cunoaștere, inventariere, a noilor posibilități avute la dispoziție în domeniul economic fundamentale și s-au adoptat măsuri deosebit de importante, menite să accelereze refacerea, unificarea monetară și însănătoșirea financiară⁴⁰.

Asistăm la procesul de corelare a componentelor vieții economice

⁴⁰ Pe larg, I. Agrigoroaiei, **România interbelică...**, p.165-188. În februarie 1923 a fost adoptată legea contribuțiilor directe care unifică cele patru sisteme de impozite directe aplicate până atunci pe teritoriul statului. În 1922-1923 o comisie a Ministerului Industriei și Comerțului a lucrat pentru a stabili condițiile ce trebuiau îndeplinite în vederea naționalizării societăților din noile ținuturi. Guvernul Ion I.C. Brătianu a elaborat și adus în dezbaterile Parlamentului un set de măsuri economice, promulgate în 1924: *legea privind comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului, legea regimului apelor, legea energiei, legea minelor*, lege ce a stârnit presiunile puternice ale unor cercuri industrial-bancare străine. **Ibidem**, p. 192-198; Marin Nedelea, **Aspecte ale vieții politice din România în anii 1922-1926**, București, 1987, p. 63-64; Ion Bitoleanu, **Din istoria României moderne 1922-1926**, București, 1981, p. 131-132.

într-un mecanism unic, funcțional. Integrarea economică a însemnat acomodarea economiei teritoriilor unite la necesitățile și posibilitățile pieței naționale mărite de peste două ori, restructurarea transporturilor și comunicațiilor, a circulației mărfurilor în conformitate cu noile structuri și dimensiuni ale bogățiilor naturale, de producția agricolă și industrială etc.

Repunerea în funcțiune a potențialului economic și valorificarea resurselor din noile provincii în cadrul organismului economic unificat s-a realizat relativ repede, în pofida consecințelor războiului și a instabilității politice. Situația se explică și prin premisele economice ale Uniri din 1918, legăturile multiple statornicite de secole între Țările Române, caracterul complementar al economiilor provinciilor intrate în componența statului întregit. Realizarea patrimoniului economic național a mărit și diversificat potențialul de producție al mării României, a pus în valoare, în condiții sporite, resursele umane, energetice și de materii prime, cele interne în primul rând. A fost abrogată legislația străină și au fost desființate instituțiile care asiguraseră dependența și subordonarea provinciilor românești fostelor imperii, instalându-se – și în acest domeniu – autoritatea suverană a statului român. După perioada de refacere și atingere a nivelului economic antebelic în anul 1924, au urmat anii dezvoltării economice 1924-1928. La sfârșitul deceniului al doilea, România se prezenta cu o capacitate de producție, de transport și schimb de 2,2-2,5 ori mai mare în comparație cu statul român antebelic.⁴¹ Criza economică mondială din 1929-1933 s-a manifestat cu putere în unele ramuri ale economiei românești, prin reducerea substanțială a capacităților de producție, scăderea prețurilor, șomaj, reducerea veniturilor, tensiuni sociale etc. După 1933 a fost reluată dezvoltarea, înregistrându-se un avânt semnificativ în mai multe ramuri importante nu numai pentru economia națională, ci și pentru modernizarea societății românești, în ansamblul său.

În deceniul care a urmat Marii Uniri s-au reorganizat și extins întreprinderi mai vechi, s-au înființat altele, s-au făcut investiții importante în dotarea cu tehnica modernă, în sporirea forței de muncă și creșterea calității acesteia etc. În etapa de refacere și dezvoltare a economiei s-a manifestat o puternică tendință de sporire a investițiilor de

⁴¹ Victor Axenciuc, Vasile Bozga, **Evoluția economiei naționale**, în **Istoria Românilor**, vol. III, **România întregită 1918-1940** (coordonator, Ioan Scurtu) București, 2003, p. 78-85.

capital în aproape toate ramurile și „aceasta datorită cerinței fundamentale obiective, de a întări unificarea statului”. Pentru Virgil Madgearu, „procesul de industrializare a României întregite” a cuprins două faze principale și mai multe perioade. În „faza economiei mondiale din 1919 la 1932”, prima perioadă, 1919-1926 (pe care o putem extinde cu doi ani), este „de încadrare a industriei în spațiul geografic” al noului stat. În această perioadă, continua Virgil Madgearu, „industria s-a dezvoltat în cadrul pieței extinse prin întregirea teritoriului, prin nevoia excepțională de fabricate pentru împlinirea lipsurilor provenite din distrugerile și de devastările războiului și prin împrăștierea țăranilor”⁴².

Câteva date confirmă această evoluție. Între anii 1922 și 1928 valoarea producției industriale a crescut de la 29.239,7 milioane lei la 74.493,4 milioane lei, ceea ce reprezintă 254,8%. Valoarea totală a producției agricole și animaliere a sporit considerabil în urma Marii Uniri: în 1915 - 1.817,398 milioane lei aur, în 1924 - 3.740,742 milioane lei aur, în 1928 - 4.128,152 milioane lei aur. După ce în anii 1919-1921 balanța comercială s-a soldat cu mari deficite, în anii 1922-1927 s-a înregistrat un sold pozitiv, cu excepția anului 1925 (consecință a recoltei slabe din anul anterior). În anul 1927, valoarea exporturilor a atins 38.111 milioane lei, iar a importului 33.852 milioane lei, reieșind un sold activ de 4.259 milioane lei. A crescut într-un ritm rapid locul petrolului în comerțul exterior, apropiindu-se deocamdată de 40% din valoarea exportului, cu consecințe pozitive asupra veniturilor din bugetul statului. Începând cu bugetul pe anul financiar 1922/1923 și sfârșind cu cel pe anul 1927, toate bugetele ordinare ale statului s-au încheiat cu excedente, unele substanțiale: în anii 1923/1924, un excedent de 4.129 milioane lei, 1925 - 4.538 milioane lei, 1927 - 2.871 milioane lei. În 1928, s-a redus masiv exportul, într-un an în care criza se manifesta puternic în unele ramuri industriale⁴³.

Cu toate greutatea care au persistat în întreaga perioadă la care ne referim, refacerea și dezvoltarea sunt evidente în toate sectoarele productive, proces exprimat și de evoluția venitului național. Astfel în

⁴² Virgil N. Madgearu, **Evoluția economiei românești după războiul mondial**, București, 1995, p. 99.

⁴³ Mihail Rusenescu, Ioan Saizu, **Viața politică în România 1922-1928**, București, 1979, p. 11-12; I. Agrigoroaiei, **România interbelică...**, p. 165 și urm.; Gh. Iacob, **Economia României (1859-1939). Fapte, legi, idei**, Iași, 1996, p. 92 și urm.

1926 venitul național net se ridică la 266.973 milioane lei, în 1927 – 263.721 milioane lei, iar în 1928 a atins 292.568 milioane lei, din care agricultura și pădurile aduceau 165.989 milioane lei, iar industria și meseriile 104.206 milioane lei, fapt ce reflectă o participare semnificativă a acestei ramuri la realizarea venitului național⁴⁴. Economia statului național unitar român a fost în măsură să valorifice, în mare măsură, noile posibilități de după 1918, într-un proces complex de unificare și modernizare, cu participarea și în beneficiul tuturor provinciilor. Agricultura a înregistrat progrese mai lente; chiar dacă reforma agrară a avut efecte negative asupra producției agricole, trebuie subliniat că împroprietărirea țăranilor a fost un remarcabil act de dreptate, meritat din plin de cei care au apărut cu eroism ființa de stat a României la Mărăști-Mărășești-Oituz, în iulie-august 1917.

Rezultatele înregistrate în primul deceniu al perioadei interbelice vor sta la baza reluării dezvoltării economice (cu efecte pozitive însemnate asupra vieții culturale, a învățământului, a sănătății, a nivelului de trai etc.) după depășirea crizei în anii 1933-1934. Avântul economic, ce a atins cota maximă în anul 1938, a influențat hotărâtor, direct sau indirect, procesul de modernizare a întregii societăți românești, atât cât a fost posibil în contextul intern și internațional al celor 22 de ani de existență a României întregite⁴⁵. Aspectele aduse de noi în discuție reprezintă o parte, semnificativă credem, din tema atât de generoasă referitoare la consolidarea Marii Uniri prin unificarea realizată, în mare măsură, în primul deceniu postbelic. Ne-am propus o abordare metodologică care sugerează posibilități de lărgire a perspectivei asupra Marii Uniri, a evoluției societății românești din Statul întregit.

⁴⁴ D. Iordan, Miliță Georgescu, **Venitul național**, în **Enciclopedia României**, vol. IV, București, 1943, p. 964.

⁴⁵ I. Agrigoroaiei, G. Preda, Gh. Calcan, **op.cit.**, p. 49 și urm.